

Oslo-målet spreier seg på Austlandet

Sverre Stausland Johnsen
Universitetet i Oslo
stausland.johnsen@iln.uio.no

Fagleg-pedagogisk dag
Universitetet i Oslo
3. november, 2016

Austlandsmål i endring

- Målføra på Austlandet har endra seg mykje dei siste mannsaldrane.
- På kva måte endrar dei seg?
- Somme meiner at målføra endrar seg slik at uttalen og grammatikken vert «enklare».
- Men me har ingen måte å avgjera kva som er «enkelt» på.
- Somme endringar har tydeleg gjort grammatikken meir «komplisert».

Austlandsmål i endring

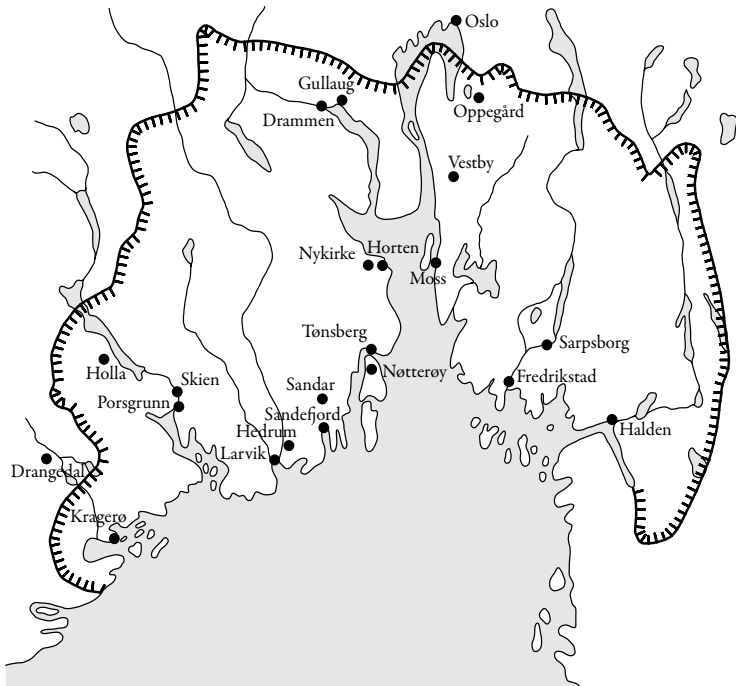
- Andre meiner at nye måldrag spreier seg frå media (tv, radio, internett, aviser, bøker).
- Men forskinga kan ikkje visa at talemål faktisk endrar seg på grunn av media.
- Alt tyder på at talemål endrar seg når folk er i direkte kontakt med einannan.

Austlandsmål i endring

- Talemålsendringar er då endringar som spreier seg frå ein stad til ein annan.
- Kva stad kjem nye talemålsdrag frå då?
- Forskinga viser at måldrag spreier seg ut frå dei store byane.
- For Austlandet kan me gå ut i frå at det er talemålet i Oslo som spreier seg utetter.

- Ei oversikt over tålemålsendringar i Hedmark, Oppland og Buskerud konkluderte med at talemålet i Oslo hadde spreitt seg dit (Vikør 1999).
- Men kva er «talemålet i Oslo»?
- Tradisjonelt har det vore to talemål i Oslo:
 - 1 Vestkantmålet («standard austnorsk», «bokmål», «danna daglegtale»).
 - 2 Austkantmålet («Oslo bymål»).
- Spreier talemålsdrag seg frå vestkantmålet eller austkantmålet?

- Eg tok for meg alle undersøkingar som finst av talemålsendringar i målføra kring Oslofjorden.
- Alt i alt finst det 25 slike undersøkingar.

- I alle undersøkingar av bygdemål fann dei at nye talemålsdrag har spreitt seg frå den næraste byen.
- Til dømes: endringar i talemålet i bygda Hedrum kjem frå byen Larvik.
- Spørsmålet er kvar endringane i bymåla kjem i frå.
- Somme seier dei er i frå vestkantmålet i Oslo, andre at dei er i frå austkantmålet.

- Eg har samla alle registrerte talemålsendringar frå byane som oppfyller tre kriterium:
 - 1 Endringa finst i minst to bymål.
 - 2 Minst to målgranskarar har nemnt endringa.
 - 3 Endringa råkar grammatikken (morfologien, fonologien eller syntaksen).

Resultat

Endring	Spreidd frå
$\text{æ} > a$ i trykklette stavingar	Austkantmålet/Andre bymål
Trykkendring i framanord	Austkantmålet/Vestkantmålet
k og \check{s} fell i hop	Austkantmålet
$-an\text{ə} > -a$ i hankjønn fleirtal	Austkantmålet
Samanfall i inkjekjønnsbøyinga	Austkantmålet
$a/\text{æ} > \text{ə}$ i trykklette stavingar	Austkantmålet
Jamvekta fell bort	Austkantmålet
$-\text{ən}/-\text{əl}n > -\text{æn}$ i hankjønn eintal	Austkantmålet
Spørjeord fell i hop	Austkantmålet

- Det er ni endringar som oppfyller dei tre kriteria.
- Av dei ni er det sju som tydeleg har spreitt seg frå austkantmålet.
- Det er ingen endringar som ser ut til å ha spreitt seg direkte frå vestkantmålet.
- Me skal sjå nærare på fire av desse endringane.

-anə > *-a* i hankjønns fleirtal

- Endring frå *allə hestanə* til *allə hesta*.
- Endinga *-a* i hankjønns finst ikkje i vestkantmålet, men er den tradisjonelle i austkantmålet.

$a/\text{æ} > \text{ə}$ i trykklette stavingar

- Frå *en bākær kastær di styggastø bállanə* til *en bākær kastær di styggəstø bállənə*.
- Både vestkant- og austkantmålet har ə i slike endingar, so korleis veit me kvar endringa har spreitt seg frå?
- Ei setning som *guttən kasta kākā ā brøa* endrar seg ikkje til *guttən kastət kākən ā brøənə*, som det heiter i vestkantmålet.
- Det er fordi det i austkantmålet au heiter *guttən kasta kākā ā brøa*.
- Med andre ord, endringa frå $a/\text{æ}$ til ə hender berre om austkantmålet har ə .
- Kva det heiter i vestkantmålet spelar inga rolle.

$-æ\eta / -æl\eta > -æ\eta$ i hankjønn eintal

- Frå *vintær – vintærη* og *sykkæl – sykkælη* til *vintær – vintærη* og *sykkæl – sykkærη*.
- Endinga $-æ\eta$ for ord på $-æl$ (*sykkærη*, *bíbærη*, *dísærη*) er karakteristisk for austkantmålet, men er lite vanleg i vestkantmålet.
- Dei nye vekslingane $-ær – -æ\eta$ og $-æl – -æ\eta$ (særleg den siste) har gjort grammatikken *meir* komplisert enn han var.
- Det finst enno inga god forklåring på kvifor denne nye endinga $-æ\eta$ oppstod i austkantmålet.

Spørjeord fell i hop

- Frå *vemm æ đē* og *vikkæn gutt æ đē* til *vemm æ đē* og *vemm gutt æ đē*.
- Samanfallet til berre *vemm* er eit tradisjonelt drag i austkantmålet, men er ikkje kjent i vestkantmålet.

Kvifor spreier måldrag seg ut av Oslo frå austkantmålet?

- Forsking viser at måldrag spreier seg langs kommunikasjonslinene.
- Sidan det er meir kontakt mellom folk frå by til by enn det er mellom byfolk og folk på landet, so ser me at måldrag «hoppar» frå by til by før dei kjem til bygdene.
- Sidan Oslo er den største byen på Austlandet, so kjem måldrag helst derifrå, for folk har meir kontakt med dei som bur i den største byen.

Kvifor spreier måldrag seg ut av Oslo frå austkantmålet?

- Men kvifor er det austkant- og ikkje vestkantmålet måldraga spreier seg frå?
- Ein teori seier at språkendring kjem av «sosial tilpassing».
- Ein tek over måldrag frå folk ein likar betre, og som ein vil skal lika ein sjølv.
- Men vanleg vert det hevda at det er vestkantmålet og dei som talar det som har «prestisje», av di dei har høg sosioøkonomisk status.
- Då skulle me vel tru at sosial tilpassing fører til at det er måldrag frå vestkantmålet som spreier seg?

Kvifor spreier måldrag seg ut av Oslo frå austkantmålet?

- Men kven er det vestkantmålet er «prestisjefullt» for?
- Ei rad haldningsundersøkingar frå Sørøstlandet syner at både vestkantmålet og vestkantfolk har *låg* prestisje.
- Folk tykkjer dei er «snobbete» og at talemålet deira er «fisefint».
- Men haldinga til austkantmålet og austkantfolk er meir nøytral.
- For austlendingar er det austkantmålet som er det mest prestisjefulle talemålet i den største byen.
- Me ventar difor å sjå at måldrag derifrå spreier seg ut or byen.

- Målføra på Austlandet endrar seg i retning av austkantmålet i Oslo.
- Det er bymål som spreier seg, og for austlendingar har vestkantmålet låg prestisje.
- Gjennom sosial tilpassing er det difor austkantmålet som spreier seg ut or Oslo.
- For dei som vil vita meir, les Stausland Johnsen 2015a,b.
- Båe artiklane ligg på heimesida mi: <http://folk.uio.no/sverrej/>.

- Stausland Johnsen, Sverre (2015a). Dialect change in South-East Norway and the role of attitude in diffusion. *Journal of Sociolinguistics* 19.5: 612–642. DOI: 10.1111/josl.12156.
- (2015b). Språkendringar langs Oslofjorden. *Talemål etter 1800. Norsk i jamføring med andre nordiske språk*. Red. av Helge Sandøy. Oslo: Novus, 125–158.
- Vikør, Lars S. (1999). Austlandsmål i endring. *Austlandsmål i endring. Dialektar, nynorsk og språkhaldningar på indre Austlandet*. Red. av Turid Kleiva, Ingeborg Donali, Trygve Nasset og Helen Øygarden. Utgjeve i samarbeid med Austmannalaget. Oslo: Det norske samlaget, 13–48.